

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: **The Ordeal of Unity, The Politics of European Integration 1945-1985**

Hommes, P.M.

Citation

Hommes, P. M. (1988). Boekbespreking van: The Ordeal of Unity, The Politics of European Integration 1945-1985. *Acta Politica*, 23: 1988(4), 499-503. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449673>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449673>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

en te verklaren met behulp van een theorie over het gedrag van staten. In dit opzicht onderscheidt het boek zich van andere historische werken waar de vertrekpunten impliciet verondersteld worden aanwezig te zijn.

De door Jansen en De Vree gebezigde theorie wordt uiteengezet in hoofdstuk 1 en komt in het kort erop neer dat staten in hun onderlinge afhankelijke relaties op basis van relatieve machtsposities streven naar zo groot mogelijke onafhankelijkheid.

Machtspolitieke relaties zijn de basis van interstatelijke betrekkingen. In de periode 1815-1945 leidde dit gedrag van staten in het Europese politieke systeem tot de vorming van allianties ter bestendiging en regulering van machtspolitieke relaties, oorlogen en pogingen tot overheersing door een of meer staten. Door het dynamische (veranderlijke) karakter van macht werden perioden van stabiliteit afgewisseld door perioden van instabiliteit. Van stabiliteit was slechts sprake zolang de machtspolitieke situatie door een dominante coalitie van staten werd erkend. Interdependente relaties tussen staten kunnen, zo wordt in hoofdstuk 1 opgemerkt, eveneens leiden tot samenwerking. In beginsel zijn oorlog en samenwerking loten van dezelfde stam. Samenwerking tussen staten is slechts mogelijk indien de machtsrelaties onderling duidelijk zijn en de gemeenschappelijke belangen genoegzaam bekend zodat men weet wat men aan elkaar heeft, hoe ver men ten opzichte van elkaar kan gaan en wat men van elkaar moet aanvaarden. Aangezien verdergaande samenwerking ontegenzeggelijk conflicten meebrengt is het noodzakelijk dat het internationale politieke systeem in staat is die conflicten op te lossen (high decision making capacity). Evenals dit het geval is voor internationale politieke systemen moet daarvoor sprake zijn van een sterke machtsuitoefening door een dominante partij/staat of coalitie van partijen/staten. In hoofdstuk 1 wordt er ten slotte op gewezen dat de noodzaak tot samenwerking tussen staten door technologische ontwikkelingen toeneemt: enerzijds omdat ze de economische interdependentie tussen staten versterken, anderzijds omdat ze oorlog als middel in internationale betrekkingen te 'kostbaar' maken. Hoe deze noodzaak tot verdergaande samenwerking zich verhoudt tot de werkelijke ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog wordt in de volgende hoofdstukken aan de orde gesteld. De geschiedenis van de Europese eenwording wordt door Jansen en De Vree onderverdeeld in twee perioden. In de hoofdstukken 2 tot en met 7 wordt beschreven hoe in de periode vanaf de Tweede Wereldoorlog tot het begin van de jaren zestig de Europese samenwerking werd georganiseerd. Met nadruk wijzen de auteurs erop dat de internationale politieke situatie van na de Tweede Wereldoorlog, gecentreerd rond het Oost-Westconflict, van doorslaggevende betekenis is geweest voor de Europese samenwerking.

Om machtspolitieke en economische redenen wensten de Verenigde Staten tegenover de Sovjetunie een sterk en verenigd Europa. Gelet op de gepercipieerde Russische dreiging liet dit de Europese staten geen andere keus dan samen te werken. Bovendien was Europese samenwerking (EGKS, WEU, EEG) een uitweg uit het dilemma van een door de Verenigde Staten noodzakelijk geachte, maar door met name Frankrijk gevreesde wederopname van Duitsland in het Europese politieke systeem. Van Europees enthousiasme voor samenwerking was weinig of

geen sprake. In termen van op intergouvernementele leest geschoeide Europese samenwerking was deze periode, getuige de oprichting van de vele door Jansen en De Vree genoemde organisaties, een succes. Tot meer dan intergouvernementele samenwerking is het echter niet gekomen. Wel vond een discussie plaats over federalisme, functionalisme en neofunctionalisme en werden ontwerp-verdragen opgesteld voor een federaal-supranationaal georiënteerde Europese Defensie Gemeenschap en een Europese Politieke Gemeenschap. Tot enige concrete resultaten heeft het echter niet geleid. In de ogen van Jansen en De Vree konden deze projecten ook niet anders dan mislukken, omdat geen sprake was van een dominante staat of coalitie van staten om krachtige besluiten te kunnen nemen. Ook de hierboven genoemde theorieën houden geen rekening met de noodzaak van de aanwezigheid van een dominante coalitie. De waarde van dergelijke theorieën mag door hun normatief en idealistisch karakter overigens überhaupt in twijfel worden getrokken. Het richt de aandacht eenzijdig op het functioneren van supranationale gezagsorganen waarvan een integratieve uitstraling wordt geacht uit te gaan. In de hoofdstukken 8 tot en met 12 wordt de tweede door Jansen en De Vree onderscheiden periode beschreven. De reden voor het onderscheid in twee perioden is een accentverschuiving van samenwerking naar integratie. Kenmerkte de eerste periode zich door samenwerking op zuiver intergouvernementele basis, in de tweede periode, vanaf het begin van de jaren zestig tot het heden worden pogingen ondernomen tot integratie. Centraal bij de beschrijving van de laatste periode staat het wel en wee van de op integratie gerichte Europese Gemeenschap. Evenals bij aanvang van de beschrijving van de eerste periode wordt door de auteurs gewezen op de invloed van de internationale politieke en economische situatie op het Europese politieke systeem. Détente, toenemende economische interdependentie, energieschaarste, opkomst van nieuwe industriële landen veroorzaakten nieuwe problemen, onzekerheden en gevoelens van onveiligheid die de noodzaak van integratie onderstreepten. Indien Europa als politiek systeem wil blijven voortbestaan is integratie een prealabele voorwaarde.

In met name het laatste samenvattende analytische hoofdstuk, dat niet voor niets dezelfde titel heeft meegekregen als het boek zelf, wordt de noodzaak van Europese integratie gerelateerd aan de feitelijke mogelijkheden in het perspectief van de toekomst. Gesteld wordt dat ondanks de noodzaak voor Europese integratie de lidstaten van de EG er de afgelopen vijfentwintig jaar niet in zijn geslaagd een krachtig de staten bindend besluitvormingsmechanisme te ontwikkelen. Het is niet gelukt een gemeenschappelijke buitenlandse politiek, defensiepolitiek, monetaire of economische politiek te ontwikkelen noch is het gelukt interne conflicten efficiënt en blijvend op te lossen. De door Jansen en De Vree genoemde plannen, rapporten en plechtige verklaringen over Europese politieke, monetaire en economische unies hebben tot weinig of geen resultaat geleid. Op de vraag waarom zo weinig integratie tot stand is gekomen antwoorden Jansen en De Vree: onzekerheid. Onzekerheid hoe het verder met de integratie zal gaan weerhoudt de lidstaten ervan afstand te doen van nationale soevereiniteit. Het ontbreken van een gemeenschappelijk doel van de Europese integratie wordt door de auteurs geweten aan de divergerende belangen van de lidstaten. De onzekerheid kan volgens

Jansen en De Vree slechts worden weggenomen indien een dominante coalitie van staten het in de EG voor het zeggen heeft en dwingende besluiten kunnen worden genomen. De kans daarop is echter gering, daar kleinere staten zich zonder twijfel tegen de vorming van een dergelijke hegemonie zullen verzetten zoals zij zich daar in het verleden ook tegen hebben verzet.

Harmonisatie van belangen kan weliswaar ook leiden tot integratie, maar dat is een zaak van lange adem en de tijd dringt: 'the need for integration is obvious if Europe is to survive as a region not dominated by outside forces. The problem then is actually one of time' (p. 384). Jansen en De Vree laten de lidstaten de keus uit vier opties:

1. doorgaan op dezelfde manier als voorheen met een redelijke kans dat integratie niet of te laat tot stand komt;
2. erkennen dat de integratie mislukt is en afzien van het idee van een Europese Unie;
3. doorgaan met integratie maar nu gebaseerd op machtspolitieke realiteiten, dat wil zeggen onder leiding van een dominante coalitie;
4. voortzetten van integratie met een kleiner aantal deelnemers met tijdelijke of permanente achterlating van de overigen die niet verder willen gaan.

De Vree en Jansen achten optie 1 de meest waarschijnlijke; optie 2 valt af omdat staten niet graag bekennen dat iets mislukt is; de opties 3 en 4 bevorderen integratie. Optie 3 is de meest 'harde' en is gelet op Duitse tegenstand niet waarschijnlijk. Optie 4, het door Tindemans in 1975 ontwikkelde, maar toentertijd verworpen, concept van een Europa van twee snelheden lijkt volgens de auteurs de beste oplossing.

Laatstgenoemde optie wordt vervolgens door de auteurs in die zin geamendeerd dat het machtspolitieke element in 'verzachte' vorm weer wordt ingebracht in het twee-snelhedenconcept: de vorming van een leidende coalitie van Frankrijk en de Bondsrepubliek Duitsland, die zeker wanneer het Verenigd Koninkrijk zich daarbij aansluit door de overige lidstaten moeilijk te weerstaan zal zijn. Hieraan wordt door Jansen en De Vree onmiddellijk toegevoegd dat de Europese eenheid niet gemakkelijk tot stand zal komen. De erkende noodzaak voor Europese eenheid staat op gespannen voet met de weerspanning van staten er een prijs voor te behalen in termen van verlies aan onafhankelijkheid. Toch zal Europa, wil het als onafhankelijke regio blijven voortbestaan, de proeve van integratie moeten doorstaan. Europa staat voor een vuurproef, aldus de auteurs.

In de euforie waarin Europa na de ondertekening van de Europese Akte en de naderende voltooiing van de interne markt verkeert, stemt het boek van Jansen en De Vree tot bezinning. Gelet op het voorafgaande kan de Europese Akte slechts een succes worden genoemd in termen van coöperatie; het streven naar de voltooiing van de interne markt een inhaalmanoeuvre van dat wat al lang voltooid had moeten zijn. Kortom, the ordeal of unity has yet to come. Het boek van Jansen en De Vree geeft een realistisch beeld van de Europese integratie en zet de idealistische lezer met de beide benen op de grond. De vraag waar men, althans schrijver dezès, mee blijft zitten is of een hegemoniaal geleid Europa te prefereren valt boven een 'onbeduidend' Europa. Maar misschien kan deze vraag alleen maar ge-

steld worden door een inwoner van een kleine lidstaat.

Overigens is het boek in zijn eerste opzet, het bieden van een inleiding over de politieke geschiedenis van de Europese integratie, meer dan geslaagd: niet alleen worden door de auteurs de belangrijkste feiten en problemen van de Westeuropese integratie genoemd en aan de orde gesteld, daarenboven geeft het boek met behulp van een expliciet geformuleerde theorie inzicht in het moeizame proces van Europese integratie. Anderzijds moet worden opgemerkt dat de door Jansen en De Vree gebruikte theorie de relatie staten-integratie slechts benadert vanuit de 'input'-zijde van de politieke besluitvorming. Geen aandacht wordt besteed aan de 'output'-zijde van de politieke besluitvorming. In een zeer lezenswaardig artikel over de Europese integratie betoogt J. Weiler dat een politieke analyse van de Europese eenwording vanuit de 'input'-zijde een te eenzijdig karakter heeft: het levert een beeld op van breed uitgemeten mislukkingen tegenover miniscule successen. Weiler stelt dat bij een analyse van de Europese integratie de 'output'-zijde niet mag worden verwaarloosd. Van de normatieve aspecten van de 'output' van de politieke besluitvorming (Europees recht) en de bijzondere rol van het meest supranationale orgaan van de EG, het Hof van Justitie, gaat een duidelijke integratieve werking uit in de richting van een federatie (Weiler, J., *Integration: is the law relevant*. *Journal of Common Market Studies*, vol. XXI, nos 1-2, sept./dec. 1982, p. 39-56). In die zin levert het boek van Jansen en De Vree, dat overigens tot de verplichte literatuur zou moeten behoren voor alle studenten die zich bezighouden met Europese integratie, een enigszins vertekend beeld op van de Europese eenwording.

P.M. Hommes

R.B. Soetendorp en A. van Staden (red.), **Internationale Betrekkingen in Perspectief, theorie en benaderingen in de leer der internationale betrekkingen**, Het Spectrum, Utrecht 1987.

Een helder beeld schetsen van een aantal belangrijke theorieën en benaderingen binnen de Leer der Internationale Betrekkingen (LIB). Met deze intentie is door R.B. Soetendorp en A. van Staden een bundel samengesteld, getiteld 'Internationale Betrekkingen in Perspectief'.

De bundel valt uiteen in drie delen. In het eerste deel worden drie hoofdstukken naast en tegenover elkaar gezet met drie visies op de aard van de Internationale Betrekkingen: het realisme, het globalisme en benaderingen die uitgaan van klassen- tegenstellingen. In het tweede deel, dat bestaat uit zes hoofdstukken, volgt een nadere analyse van zes deelgebieden, te weten: besluitvorming, samenwerking en conflict, afschrikking en oorlog, integratie, regimes en ten slotte structuralisme. In het afsluitende deel worden twee normatieve benaderingen in de LIB tegen het licht gehouden. Inleiding en epiloog, van de hand der redacteurs, completeren het geheel.

De bundel is wat uitgangspunt betreft een welkome verschijning. Een inventarisatie van theorievorming is, zeker binnen een zo divers vakgebied, geen overbodige luxe. Natuurlijk is het overzicht dat in deze bundel wordt geboden een compromis tussen breedte en diepgang. Enerzijds kan in een bundel van 330 bladzijden niet elk onderwerp aan de orde komen. Anderzijds is daardoor de ruimte geschaapt voor een meer gedetailleerde behandeling van de gekozen onderwerpen. Auteurs en studies kunnen nu vaak op zo'n manier worden behandeld dat de nieuwsgierigheid naar de oorspronkelijke werken wordt opgewekt. Met de literatuurverwijzingen – helaas geen auteursregister – wordt deze interesse vervolgens in goede banen geleid. Voor onderwijsdoeleinden en zelfstudie van de geïnteresseerde leek is deze bundel naar mijn oordeel dan ook zeer geschikt.

Over een bundel met een zo diverse samenstelling vallen vele dingen te zeggen. Het is echter niet mijn bedoeling in te gaan op de pro's en contra's van ieder hoofdstuk afzonderlijk. Ik wil echter wel drie punten bespreken die mij in diverse hoofdstukken opvielen en te maken hebben met het verschijnsel theorie. Naar mijn mening is het namelijk op z'n minst opmerkelijk te noemen dat in een bundel, die 'theorieën, concepten en kaders' wil behandelen, de discussie over de rol van theorieën in de wetenschap, of de eisen die aan theorieën moeten worden gesteld, niet expliciet wordt behandeld en slechts bij enkele auteurs zijdelings aan de orde komt.

Als eerste punt wil ik het mogelijk falen van een theorie bespreken. In de eerste twee hoofdstukken wordt het debat tussen realisme en globalisme uitvoerig weergegeven. Het theoretische gedeelte van deze woordenstrijd komt echter slecht uit de verf. De kritiek van de globalisten, zoals die door Leurdijk wordt weergegeven, dat de staat-als-actor-benadering 'te kort schiet doordat boven de structuur van staten een wereldsamenleving is gegroeid als nieuwe analyse-eenheid' (p. 60), komt namelijk voort uit een verkeerde hantering van het begrip theorie. Een theorie waarin slechts staten voorkomen, kan inderdaad moeilijk een verklaring geven van wereldomvattende processen, waarin tevens transnationale en subnationale actoren optreden (p. 39-40). Als een theorie bepaalde verschijnselen die buiten haar bereik liggen niet kan voorspellen of verklaren, kan dit echter niet als falen worden geïnterpreteerd. Dezelfde redenering gaat op voor het hoofdstuk van Koch over het structuralisme van Kenneth Waltz. Koch verwijt Waltz dat hij in zijn theorie de staat op ahistorische wijze definieert. Een algemene theorie zou volgens Koch minstens ook een theorie moeten omvatten waarmee het proces van staatsvorming kan worden verklaard (p. 257). Iedereen zal het erover eens zijn dat een theorie met een dergelijke surplusinhoud te verkiezen valt boven de theorie van Waltz. Maar nogmaals: dit is geen reden om de benadering van Waltz als te beperkt te omschrijven. In zijn *Theory of International Politics* maakt Waltz vaak een vergelijking met de economie en als we deze in dit geval doortrekken: ziet u een econoom ervoor pleiten dat de economie pas een zinvolle verklaring van economische verschijnselen kan geven indien een theorie wordt opgenomen waarin het tot stand komen van de bedrijfsgewijze productie wordt verklaard?

Pas wanneer de werkelijkheid strijdig is met de voorspellingen die uit een theo-

rie zelf worden afgeleid, kan van falen worden gesproken. Een fraai voorbeeld in dezen is nog altijd de imperialismetheorie van Hobson, zoals deze in hoofdstuk 3 door Junne wordt behandeld (p. 70). Een empirische theorie, die na toetsing aan de feiten onhoudbaar bleek. Junne besteedt overigens geen aandacht aan dit falen van de theorie. Daardoor blijft helaas ook onvermeld dat het grote verschil tussen de imperialismetheorieën van Hobson en Lenin is dat de laatste zijn theorie zo construeerde dat deze nooit door de feiten weerlegd kan worden. De theorie van Hobson daarentegen draagt bij aan onze kennis, aangezien we nu weten dat de wereld niet in elkaar zit zoals zijn theorie beschrijft.

Wil er sprake zijn van een 'progressive problem shift' in de wetenschap, dan zullen aan het falen van een theorie consequenties moeten worden verbonden. In de LIB blijft juist dit echter vaak achterwege, zoals de hoofdstukken over integratie en regimes duidelijk maken. Nadat Pijpers het functionalisme nogmaals naar de slachtbank van de empirie heeft geleid, ontmaskert Rood vervolgens de regimeliteratuur als een voortzetting van dit functionalisme. Zelfs het falen van een theorie leidt op het terrein van de LIB dus niet tot wetenschappelijke progressie. Rood illustreert dit met een citaat van Susan Strange dat ik u niet wil onthouden: 'The pushy professors of the 1980's can have the same old arguments as their elders but can flatter themselves that they are breaking new ground by using a new jargon' (p. 205). Dit verschijnsel lijkt mij een van de gevolgen van de geringe aandacht die binnen de LIB bestaat voor de rol van theorieën.

Een tweede punt dat mij in de bundel is opgevallen heeft betrekking op de eisen die aan de axioma's in een empirische theorie kunnen worden gesteld. Ondanks het feit dat Newton een massa als een punt definieerde en in de eerste gastheorieën moleculen als volledig elastische balletjes werden voorgesteld, zijn er nog steeds veel sociale wetenschappers die achterdochtig worden als in een sociaal-wetenschappelijke theorie een theoretische veronderstelling wordt gemaakt. Een gedeelte van de weerstand tegen de staat-als-actorbenadering lijkt hierop terug te voeren, gezien de opmerking van Van Staden in hoofdstuk 1 dat de realisten zich schuldig maken 'aan een ongeoorloofde simplificatie wanneer zij de buitenlandse politiek van een land herleiden tot rationale berekeningen van individuele staatslieden' (p. 50). Er is echter geen wetenschap denkbaar zonder iets aan te nemen. Verwerping van theorieën kan dan ook nooit plaatsvinden op grond van het argument dat de axioma's van deze theorieën onrealistisch zouden zijn. Allison zegt hierover in zijn boek *Essence of Decision* – waar Van Staden zich op beroept – het volgende: 'The regularity with which this error (het verwerpen van "onrealistische" axioma's, SK) is resurrected in the social sciences is disheartening. The natural sciences and the philosophy of science have relegated it to an appropriate methodological dump' (Allison 1971: p. 286). Als Allison met zijn werk iets duidelijk heeft willen maken, dan is het wel dat verschillende benaderingen, elk met eigen aannames, ieder zinvolle antwoorden kunnen geven. Daarbij moet ook nog worden opgemerkt dat een verregaande reductie van de werkelijkheid in andere takken van wetenschap vaak gevolgd is door theoretische – en dus praktische – vooruitgang.